

KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI SORUMLULUK ARASINDAKİ İLİŞKİ*

İrem Serra Karayel

Öz

Uluslararası hukuk nezdinde, “barışa yönelik tehdit” kavramı uzun bir süre devletlerarası çatışmalar ile sınırlı olarak tanımlandı. Bir devletin egemenlik sınırları içerisinde gerçekleşen bir iç çatışma veya kitlesel vahşet suçları, devletlerin kendi iç meselesi olarak kabul ediliyordu. Bugün, birbirine çok yakın tarihlerde ortaya çıkan “koruma sorumluluğu” ve uluslararası sorumluluğa özgü “jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlallerine mahsus neticeler”, klasik egemenlik anlayışın ötesinde, iç çatışmaların ve kitlesel vahşet suçlarının, uluslararası toplumun bütününe etkilediğini ortaya koydu.

Anahtar kelimeler: *Koruma Sorumluluğu, Kitlesel Vahşet Suçları, Uluslararası Sorumluluk, Jus Cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihlali, Jus Cogens, Erga Omnes.*

---

* Bu çalışma, Doç.Dr. Hakkı Hakan Erkiner Danışmanlığında 2023 yılında tamamladığımız, *Koruma Sorumluluğu ve Jus Cogens Kurallardan Kaynaklanan Yükümlülüklerin Ağır İhlali Arasındaki İlişki* başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

The Relationship Between The Responsibility To Protect And States Responsibility

Abstract

In international law, the concept of “threat to peace” was understood to be limited to conflicts between nations for many years. Non-international civil conflicts were usually considered matters within the domestic jurisdiction of a state. The emergence of the concepts of “responsibility to protect” and “serious breaches of obligations under the rules of jus cogens” has demonstrated that civil conflicts and mass atrocity crimes have an effect on the entire international community going beyond what was previously thought.

Keywords: Responsibility to Protect, Atrocity Crimes, International Law Of Responsibility, Serious Breaches Of Obligations Under The Rules Of Jus Cogens, Jus Cogens, Erga Omnes.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler ve kurucu Antlaşması devletlerin eşit egemenlik ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Bu ilke devletler arası ilişkilerde barışı korumaya yönelik etkin bir mekanizma amaçlarken, tarihin derinliklerinden günümüze kadar varlığını sürdüren iç savaşlar ve kitlesel vahşet suçları karşısında uluslararası hukuku çıkmaz bir döngüye hapsedmişti. Bu temel soruna yönelik bir çözüm bulmak maksadı ile yola çıkan Kanada Hükümeti, Eylül 2000'deki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS) kurulduğunu duyurdu¹. Komisyon, Aralık 2001 yılında “Koruma Sorumluluğu” başlıklı bir rapor yayınladı². Rapor, koruma sorumluluğu kavramını ilk kez kullanmanın yanında bu kavrama ilişkin temel kaynak metin olma özelliği taşıması sebebiyle önem taşımaktadır.

Raporun temel odak noktası; risk altındaki insanları korumak amacıyla devletlerin başka bir devlete karşı özellikle askeri müdahale içeren bir eyleme geçmesinin mümkün olup olmadığı, şayet mümkün ise bu tür bir müdahalenin hangi şartlarda meşru sayılacağı konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Raporun başlığına yansıyan “koruma sorumluluğu”

1 United Nations General Assembly, (07.09.2000), Meetings Coverage and Press Releases: GA/9754. <https://press.un.org/en/2000/20000907.ga9754.doc.html> (Erişim Tarihi: 26.04.2024)

2 International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). (2001). Report of the Responsibility to Protect. <https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2019/10/2001-ICISS-Report.pdf>. (Erişim tarihi:29.03.2024)

kavramı, Francis Deng'in "Devlet egemenliği bir sorumluluktur."³ fikrinden esinlenerek egemenliğin yalnızca dış müdahalelere karşı koruma anlamına gelmediği, aynı zamanda devletlerin nüfuslarının refahını sağlama ve birbirlerine yardım etme gibi pozitif yükümlülüklerle sahip olduğu iddiası üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda temel prensip egemen devletlerin, kendi vatandaşlarını toplu katliamlardan, büyük çaplı can kayıplarından, tecavüzdən ve daha fazlasından koruma konusunda öncelikli sorumluluğudur. Şayet egemen devlet kendi vatandaşlarına karşı asli sorumluluğunu yerine getirme konusunda isteksiz veya yetersiz ise bu durumda diğer devlet ya da devletlerin bu suçları engellemek veya sona erdirmek adına ikincil sorumluluğu doğar.

Kavramın en can alıcı noktası; egemen bir devlete karşı yapılacak askeri bir müdahale içermesidir. Buradaki gerilim kuvvet kullanma yasağı ile devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesinden kaynaklanır. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği veya bozulduğunu tespit ettiği hal ve durumlarda gerçekleştirebileceği eylemleri açıklayan BM Şartı'nın VII. Bölümü bu temel ilkelere bir istisna oluşturur. Bu açıdan da barışa yönelik tehdidin ya da barışı ihlâlin veya saldırı eyleminin tanımına ilişkin bir soru ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdidin derecesine ilişkin algı zamanla genişlemiştir. Şöyle ki; kavram eskiden olsa devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi uyarınca korunabilecek iç savaş ve kitlesel vahşet durumlarını artık kapsayacak bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu yönelime en temel etken; uluslararası hukuk nezdinde jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin mevcudiyetine dair artan genel kabuldür.

Jus cogens kuralları ya da Türkçe ismi ile uluslararası hukukun emredici kuralları, bir bütün olarak Devletlerin, kendisinden hiçbir surette sapmasına izin verilmeyen ve yalnızca aynı niteliği haiz daha sonraki bir uluslararası genel hukuk kuralı ile değiştirilebilecek bir kural kabul ettiği ve tanıdığı kurallardır⁴. Bu tür kurallar doğaları gereği uluslararası topluluğa üye her devleti ilgilendirir. Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan 2001 tarihli "Uluslararası Haksız Fiiller Nedeni ile Devletin Uluslararası Sorumluluğu" başlıklı maddeler metninde⁵ jus cogens yükümlülüklerin

3 Deng, F. M., Kimaro, S., Lyons, T., Rothchild, D., Zartman, I. W. (1996). Sovereignty as Responsibility Conflict Management in Africa. Washington: The Brookings Institution, sy.33-34.

4 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 1969, md.53, Orijinal metin: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF39_11_Add.2-E.pdf (27.04.2024).

5 International Law Commission (ILC). (1996). Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May- 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No.10. (Un Doc.: A/51/10), Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1996, vol. II/2.

ihlâli bazı özel neticelere bağlanmıştır. Söz konusu makale; “koruma sorumluluğu” ve uluslararası sorumluluğa özgü “jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihlâline mahsus neticeler” arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çerçevede öncelikle her iki kavramın kendi içerisinde ayrı ayrı ne ifade ettiğinin belirlenmesi gerekir. Her iki kavramın kendine has özellikleri ve ortak unsurları ortaya konduktan sonra aralarındaki temel ilişkiye yönelik kanaatimizi ifade ederek çalışmamıza son vermekteyiz.

KORUMA SORUMLULUĞU

“Koruma sorumluluğu” ifadesi ilk kez 2001 tarihli ICISS raporunda kullanılmış olmasına rağmen bu kavram, kitlesel vahşet suçlarını önleme ve risk altındaki insanları bu suçlardan koruma yönünde uzun süredir devam eden çabaların bir sonucudur.

II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya’sının ağır ve sistematik insan hakları ile sonuçlanan saldırgan tutumu insani değerleri korumaya yönelik uluslararası yükümlülüklerin daha etkin ve ortak bir sorumluluk mekanizması ile desteklenme ihtiyacını kuvvetlendirmişti. Bunu takiben 9 Aralık 1948 tarihli “*Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*”, soykırımı uluslararası bir suç olarak tanımladı⁶. Benzer bir biçimde Cenevre sözleşmeleri ve müteakip Protokoller uluslararası olsun veya olmasın, silahlı çatışmalarda; savaşa katılmayan veya savaş dışı kalan kişilerin hiçbir ayırım gözetilmeden her tür koşulda korunmasını öngördü⁷. 1998’de Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Roma Tüzüğü, “insanlığa karşı suçlar” başlığı altında Cenevre sözleşmelerinde yer alan bazı hükümlerin silahlı çatışma dışındaki hal ve durumlar için de geçerli olduğunu hükme bağladı⁸. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi “etnik temizlik” uygulamasının kitlesel vahşet suçlarından biri olduğunu teyit etti⁹. Tüm bu mevcut uluslararası yükümlülüklerle rağmen şiddet olaylarının çok yoğun ve sistematik olarak yaşandığı yirminci yüzyıl, ağır ve sistematik insan hakları ihlallerini önleme konusunda başarısız oldu.

6 United Nations General Assembly, (09.12.1948), Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, (Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi), (UN Doc.: A/RES/3/260). Türkçe metni için bknz; https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf (erişim tarihi:25.04.2024)

7 Türkçesi için bknz; Batur Yamaner, M., Öktem, E., Kurtdarcan, B., Uzun, C. (2009). 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/94/ekutuphane4.1.6.6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 25.04.2024)

8 Rome Statute of the International Criminal Court, 17.07.1989, A/CONF.183/9, md.7.

9 Örneğin; International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (07.05.1997). Case no: IT-94-1-T. Prosecutor v. Dusko Tadic aka "Dule" (Opinion and Judgment); International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (13.11.2001). Case no: IT-95-8. Prosecutor v. Sikirica et al (Sentencing Judgement).

1990'ların ortasında bir yanda uluslararası toplumun eylemsizliğini koruduğu Ruanda ve Srebmitza soykırımları bir yanda kuvvet kullanma yasağının ihlâli olarak eleştirilen NATO'nun Kosova'ya yönelik askeri müdahalesi söz konusu iken uluslararası toplum, ağır ve sistematik insan hakları ihlâllerine karşı nasıl tepki vereceği konusunda ciddi bir tartışmanın içine düştü¹⁰. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 1999 yılında Genel Kurula hitaben sorduğu; “Eğer insancıl müdahale gerçekten egemenliğe karşı kabul edilemez bir saldırı ise, Sırbistan ve Ruanda'da yaşanan ağır ve sistematik insan hakları ihlâlleri karşısında ne yapmalıyız?”¹¹ sorusu uluslararası hukuku bu konuda yeni bir çözüm arayışına teşvik etti. Kanada Hükümeti Dışişleri Bakanlığının inisiyatifiyle, kurulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Hakkında Komisyon bu çözüm sürecini üstlendi ve Aralık 2001 yılında Koruma Sorumluluğu başlıklı bir rapor yayınladı¹².

Rapor, “müdahale hakkı” konusundaki tartışmayı tersine çevirerek, bu kavramı devletlerin bir hakkı olmaktan ziyade, “sorumlulukları” olarak yeniden nitelendirdi¹³. Bu demektir ki, devletler kendi vatandaşlarını kitlesel vahşet suçlarından koruma konusunda birincil sorumluluğa sahiptir. Eğer devletler birincil sorumluluğunu yerine getirme konusunda isteksiz veya yetersiz ise o halde uluslararası topluluğa üye her devletin ikincil sorumluluğu doğar. Bu sorumluluk ağır ve sistematik insan hakları ihlâllerinin sona erdirilmesi amacıyla alınacak uygun önlem ve tedbirleri içerir.

Raporda yer aldığı biçimiyle koruma sorumluluğu, önleme sorumluluğu, tepki verme sorumluluğu ve yeniden inşa etme sorumluluğu olmak üzere üç spesifik sorumluluğu kapsar. Önleme sorumluluğu; nüfusları riske atan, iç çatışmalar ve ya kitlesel vahşet suçlarının kökenlerini ve doğrudan etkilerini önlemek ve ortadan kaldırma amacı taşır.¹⁴ Önleme sorumluluğu kapsamında değerlendirilecek eylemler olarak; adil ve etkin bir hukuki yapılanma, insan hakları ihlâlleri yönünden ulusal veya uluslararası yaptırım tehdidinin mevcudiyeti, ekonomik ve sosyal gelişimin desteklenmesi, silah alım-satımlarının denetlenmesi gibi çok çeşitli başlıklar sayılabilir¹⁵.

10 Karayel, İ. S. (2023). *Koruma Sorumluluğu ve Jus Cogens Kurallardan Kaynaklanan Yükümlülüklerin Ağır İhlâli Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), sy.113.

11 Annan, K. (2000). *We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century*. Secretary-General of the United Nations. <https://press.un.org/en/2000/20000403.ga9704.doc.html> (e.t. 29.03.2024), sy. 48.

12 ICISS, (2001), “Report of the Responsibility to Protect”.

13 Evans, G. (2008). *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*. Washington D.C: The Brookings Institution, sy. 42, aktaran; Karayel, (2023), dipnot: 72.

14 ICISS, (2001), sy XI.

15 Daha detaylı bilgi için bkz; United Nation, (2018), “Joint study of the Special Rapporteur on the promotion

Tepki verme sorumluluğu; önleme sorumluluğunun yetersiz kaldığı, zaruri insan ihtiyaç durumlarının gerektirdiği hal ve koşullara uygun tedbirler ile cevap vermeyi ima eder. Bu zorlayıcı tedbirler siyasi, ekonomik veya hukuki tedbirler olabileceği gibi istisnai ve olağanüstü durumlarda askeri müdahale eylemi de içerebilir. Askeri bir müdahale her zaman son çare olarak gözetilmelidir. Bu türden istisnai ve olağanüstü bir tedbir iki koşulda haklı görülebilir;

i) Soykırım niyetiyle olsun ya da olmasın, devletin kasıtlı eylemleri sonucu ya da devletin bu türden bir ihmali önleme konusunda isteksiz ya da başarısız olması durumunda gerçekleşen ya da gerçekleşmesi muhtemel geniş çaplı can kaybı¹⁶, veya;

ii) Zorla sınır dışı etme, öldürme, terör ve tecavüz gibi eylemler ile gerçekleştirilen ya da gerçekleşmesi muhtemel büyük ölçekli etnik temizlik¹⁷.

Bu koşullardan herhangi birinin veya her ikisinin birden mevcudiyeti halinde, Komisyona göre askeri bir müdahale için fazlasıyla haklı sebep vardır. Doğrudan öldürme ya da etnik temizlik kapsamına girmeyen, örneğin; ırk ayrımcılığı veya siyasi muhaliflere yönelik sistematik hapsedme gibi insan hakları ihlalleri insanı koruma amacıyla yapılan askeri bir müdahaleyi haklı çıkarmaz. Diğer yandan bir devletin yabancı topraklardaki kendi vatandaşlarını korumak için askeri güç kullanımı veya bir devletin topraklarına ve vatandaşlarına yönelik bir terör saldırısına yanıt olarak güç kullanımının asıl dayanağı BM Şartı'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkıdır¹⁸. Bu türden bir kuvvet kullanımı 51.maddeye uygun olduğu ölçüde uluslararası hukuka uygundur ancak koruma sorumluluğu kapsamında yer almaz¹⁹.

Koruma sorumluluğunun içerdiği son sorumluluk olan yeniden inşa etme sorumluluğu; özellikle istisnai durumlarda uygulanan askeri bir müdahalenin ardından iyileşme, yeniden yapılanma ve barışın tesisi konularında tam destek sağlanması, müdahale nedenlerinin ortadan kaldırılması veya önlenmesini içerir²⁰.Anılan bu üç temel sorumluluktan hangisi seçilirse

---

of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence and the Special Adviser to the Secretary-General on the Prevention of Genocide on the contribution of transitional justice to the prevention of gross violations and abuses of human rights and serious violations of international humanitarian law, particularly to the prevention of genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity, and their recurrence' (Un. Doc.: A/HRC/37/65).

16 ICISS, (2001), sy XII, 1(a).

17 ICISS, (2001), sy XII, 1(b).

18 ICISS, (2001), s. 33, para. 4.27.

19 ICISS, (2001), s. 33, para. 4.24-4.27.

20 ICISS, (2001), sy XI.

seçilsin daha fazla müdahale içeren bir eylemden önce her zaman daha az ve müdahaleci tedbirler dikkate alınmalıdır²¹.

ICISS raporunun yayınlanmasının ardından, koruma sorumluluğu üzerindeki çalışmalar, çeşitli zamanlarda yapılan uluslararası toplantılar ve bu toplantılar neticesinde düzenlenen raporlar ile devam etmiştir²². Ancak kavramın resmi kabulü açısından temel etken 2005 tarihli BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi²³ olmuştur. Bildirinin 138 ve 139. paragraflarında koruma sorumluluğu soykırım, etnik kökenin temizliği, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak toplam dört suça ilişkin eylemler ile sınırlandırılmış ve bu türden kitlesel vahşet suçlarına yönelik alınacak önlem ve tedbirler adına bir yönerge çizilmiştir. Bu bağlamda Zirve Sonuç Bildirgesinin 139. paragrafında şu ifadeler yer almıştır;

*“Uluslararası toplum, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı toplumlara BM Antlaşması'nın VI. ve VIII. Bölümleri'ne uygun olarak diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yollarla korumaktan sorumludur; barışçıl yolların da bir sonuç vermemesi durumunda, uluslararası toplum, BM Antlaşması uyarınca, Güvenlik Konseyi kanalıyla, VII. Bölüm dahil olmak üzere, duruma göre ilgili bölgesel kuruluşlarla da işbirliği içinde, zamanında ve kararlı bir şekilde, kolektif olarak harekete geçmeye hazırdır. Bu görevi Genel Kurul'da, uluslararası hukuk ve BM Antlaşması'nın ilkelerini de içerecek şekilde sürdürecektir. Biz de niyetlerimize ve taahhütlerimize uygun ve gerekli bir şekilde bu suçlara ilişkin koruma sorumluluğu çerçevesinde kriz öncesi, çatışma patlak verdiği dönemde ve kapasite inşasına yardım konusunda gerekleri yapmalıyız.”*²⁴. Nisan 2006'da Güvenlik Konseyi, 1674 sayılı karar ile, 2005 Dünya Zirvesine atıfla koruma sorumluluğunu yeniden doğrulamıştır²⁵. 12 Ocak 2009 tarihinde, BM genel sekreteri Ban Ki-Moon *“Koruma Sorumluluğunun Uygulanması”* başlıklı raporunu yayınlamıştır²⁶. BM Genel Kurulu Temmuz 2009 tarihinde üye devletlerin tamamının katılımıyla koruma sorumluluğunu desteklediğini yenilemiştir²⁷. Koruma sorumluluğuna ilişkin hızla artan bu kabule rağmen, çoğu insan bu kavramın, 2011 Libya olaylarında oynayacağı rolü öngöremedi²⁸.

21 ICISS, (2001), s. XI.

22 Reçber, S. (2016). İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, sy. 148.

23 United Nations General Assembly. (21/03/2005). Report of the Secretary General Report: In Larger Freedom: Towards Development Security and Human Rights For All. (UN Doc. A/RES/59/2005).

24 United Nations General Assembly, (2005), UN Doc. A/RES/60/1, md.139.

25 United Nations Security Council. (28/04/2006). Adopted by the Security Council at its 5430th meeting: on protection of civilians in armed conflict. (UN Doc.: S/RES/1674), para.4.

26 United Nations General Assembly. (12.01.2009). Report of the Secretary-General, Implementing the Responsibility to Protect. (UN Doc.: A/63/677).

27 United Nations General Assembly, 12.01.2009, "The Responsibility To Protect.", (UN Doc.: A/RES/63/308).

28 Bellamy, A. J. (2013). The Responsibility to Protect: Towards a Living Reality. United Nations Association-UK, sy. 19.

7 Şubat 2011 tarihinde, Arap baharı olarak adlandırılan halk ayaklanması Libya'ya sirayet etti. Kaddafi rejiminin sivillere yönelik uyguladığı orantısız güç kullanımı uluslararası arenada ciddi bir tepkiye yol açtı. Güvenlik Konseyi 26 Şubat 2011 tarihli 1970 sayılı kararı²⁹ ile, Libya yönetimine sivil halka yönelik insanlığa karşı suçlar derecesine varan bu türden güç kullanımından derhal vazgeçmesi gerektiğini bildirdi. Ancak Kaddafi rejimi karara itibar etmedi ve saldırılara devam etti. Bütün bu gelişmelerin üzerine Güvenlik Konseyi benzeri görülmemiş bir adım atarak sivilleri korumak amacıyla yapılacak bir askeri müdahaleye izin verdi³⁰. Oybirliğiyle alınan bu karar, Güvenlik Konseyi'nin gerekli koşullarda askeri müdahalede dahil olmak üzere koruma sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla eyleme geçmeye hazır olduğunu gösterdi³¹. Her ne kadar Libya özelinde yapılan müdahale, sivil nüfusa yönelik riskleri artıran orantısız bir güç kullanıldığı yönünde ciddi eleştirilere maruz kalsa da bu durum BM'nin ve Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğuna atıfta bulunmasını engellemedi. Haziran 2019'da BM Genel Sekreteri "*Koruma Sorumluluğu: Önleme İçin Öğrenilen Dersler*" başlıklı raporunda her şeye rağmen koruma sorumluluğunun oprasyonelleştirilmesi için gerekli çabaların devam etmesi gerektiğini ısrarla savunmaya devam ediyordu³².

Koruma sorumluluğunun işlevsel olarak hayata geçirilmesini engelleyen en temel sorun; 2005 Dünya Zirve Bildirgesinde, herhangi bir askeri müdahale içeren ortak eylem kararını onaylayacak tek yetkili mercii olarak Güvenlik Konseyi'nin belirtilmiş olmasıydı. Bu demektir ki Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden her hangi birinin veto oyu kullanması, Suriye krizinde olduğu gibi, koruma sorumluluğu kapsamında alınacak askeri bir müdahale eylemini engelleyebilir. Güvenlik Konseyi, Suriye Hükümetinin, sivillere karşı güç kullanımına varan ağır ve sistematik insan hakları ihlallerini durdurmasını aksi bir durumda Birleşmiş Milletler Şartı'nın 41. maddesi kapsamındaki tedbirlerin değerlendirileceğine yönelik taslak bir karar hazırlamıştı³³. Taslak karar metni, Konsey'in iki daimî üyesinin (Çin, Rusya Federasyonu) olumsuz oyu nedeniyle reddedildi³⁴.

29 United Nations Security Council. (26/02/2011). Adopted by the Security Council at its 6491st meeting: on establishment of a Security Council Committee to monitor implementation of the arms embargo against the Libyan Arab Jamahiriya. (UN. Doc.: S/RES/1970).

30 United Nations Security Council. (17.03.2011). Adopted by the Security Council at its 6498th meeting: on establishment of a ban on flights in the Libyan Arab Jamahiriya airspace. (UN Doc.: S/RES/1973).

31 Karayel, (2023), sy.30.

32 United Nations General Assembly- Security Council. (10.06.2019). The Secretary-General's report: Responsibility to Protect: lessons learned for Prevention. (Un. Doc.: A/73/898-S/2019/463).

33 UN Security Council Resolution 2011/612 of 4 October 2011. (UN Doc.: S/2011/612).

34 UN Security Council Resolution 10403 of 4 October 2011. (UN Doc: SC/10403).

Geçtiğimiz birkaç yılda, Güvenlik Konseyi'nin, ağır ve sistematik insan haklarının devam ettiği durumlarda BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto hakkını kullanmaktan gönüllü olarak kaçınmaları yönünde yaptığı çağrı giderek artan bir ivme kazanmıştır. Fransa ve Meksika'nın, BM Genel Kurulu'nun 2015 yılındaki 70. oturumunda sunduğu “*Kitleysel Zulüm Durumunda Vetonun Askıya Alınmasına İlişkin Siyasi Bildiri*” bu yönelimin en temel ayaklarından biridir³⁵. Benzer bir biçimde Temmuz 2015'te Hesap Verebilirlik, Tutarlılık ve Şeffaflık Grubu, BM Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesinin tamamını, vahşet suçlarını önlemeyi veya durdurmayı amaçlayan herhangi bir güvenilir karar tasarısına karşı oy kullanmamaya çağırmıştır³⁶. Her iki öneri çok sayıda Devlet'in desteğini kazanmış olsa da bu konuya yönelik tartışma nihai bir sonuca ulaşmamıştır. Bu durum günümüzde de Gazze'de devam eden ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine yönelik henüz etkin bir kontrol sağlanamaması yönünde tezahür etmektedir. BM Genel Sekreteri António Guterres'in BM Şartı'nın 99. maddesine atıfla Gazze'de yaşanan insani felaketlerin önlenmesi maksadı ile Güvenlik Konseyi'ne yönelik yaptığı çağrı çok ses getirirse de Amerika Birleşik Devletlerinin veto oyu sonucu Güvenlik Konseyi'nin toplanması engellenmiştir³⁷. Yaşanan ve yaşanmaya devam eden tüm bu tablo göstermektedir ki; koruma sorumluluğu kavramının bilhassa Güvenlik Konseyi'ne verilen yetki ve haklar yönünden revize edilmeye ihtiyacı vardır. Aksi bir durumda şu temel soru ortaya çıkar; Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmemesi ya da Konseyi'nin daimî üyelerinden herhangi birinin veto oyu kullanması halinde ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında uluslararası toplum nasıl bir tepki vermeli? Bu temel sorunun cevabı mevcut uluslararası hukuk açısından belirsiz olsa da bu sorun koruma sorumluluğunun uluslararası hukuk nezdindeki mevcudiyetine hanel getirecek bir şekilde görülmemelidir. Egemen devletlerin, kendi vatandaşlarını soykırım, etnik kökenin temizliği, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına yönelik koruma konusunda sorumlu olması ile sorumluluğunu yerine getirmemesi halinde uygulanacak tedbirlerin etkin olup olmaması birbirinden farklı meselelerdir.

KORUMA SORUMLULUĞUNUN KAPSAMI VE UNSURLARI

Bireyler, devletler ve kuruluşlar tarafından yapılmış olumlu ve olumsuz

35 70th General Assembly of the United Nations Political statement on the suspension of the veto in case of mass atrocities Presented by France and Mexico Open to signature to the members of the United Nations; https://onu.delegfrance.org/IMG/pdf/2015_08_07_veto_political_declaration_en.pdf (e.t 05.09.2023)

36 United Nations Genel Assembly Resolution 621 of 14 December 2015, (UN Doc. A/70/621).

37 UN Security Council Resolution 2023/962 of 6 December 2023. (UN Doc.: S/2023/962); UN Security Council Meetings Coverage and Press Releases 15518 of 8 December 2023. (UN Doc.:SC/155189). <https://press.un.org/en/2023/sc15519.doc.htm> (Erişim tarihi: 25.04.2024)

eleştiriler ile zaman zaman ilke ve kapsamı abartılan koruma sorumluluğunun gerçekte ne ifade ettiğini açıklamak için, üye devletlerin üzerinde mutabakata vardığı konulara bağlı kalmalıyız. Bu bağlamda en temel metin 2005 Dünya Zirve Bildirgesidir. Bildirgenin 138 ve 139.maddeleri kapsamında koruma sorumluluğu şu temel özelliklere sahiptir;

Koruma sorumluluğu, üye devletler aksine karar verene kadar yalnızca belirtilen soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar olmak üzere toplam dört suç ve ihlâl için geçerlidir³⁸.

Egemen devletler, kendi halklarını kitlesel vahşet suçu olarak tanımlanan dört spesifik eylemden koruma konusunda birincil sorumluluğa sahiptir.

Uluslararası toplumun, BM Antlaşması'nın VI. ve VIII. Bölümlerine uygun olarak diplomatik, insani ve diğer barışçıl araçları kullanarak kitlesel insan hakları ihlallerini önlemek veya ortadan kaldırmak adına sürekli sorumluluğu bulunur.

Barışçıl yolların kitlesel insan hakları ihlallerini önleme konusunda bir sonuç vermemesi durumunda uluslararası toplum, Güvenlik Konseyi kanalıyla, Şartın VII bölümü dahil olmak üzere, zamanında ve kararlı bir şekilde kolektif olarak harekete geçmeye hazırdır. Zaruri insani ihtiyaçlara yönelik bir askeri müdahaleyi, onaylama yetkisine sahip tek otorite Güvenlik Konseyidir.

ULUSLARARASI SORUMLULUK VE JUS COGENS KURALLARDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER

Bir Devletin uluslararası yükümlülüğünü ihlâl etmesi halinde sorumluluğu doğacağı yönündeki ilke uluslararası hukukun kendisi kadar eski olsa da sorumluluk hukukuna dair kuralların hukuki bir zemin üzerine inşası uzun bir zaman almıştır. BM'nin kurulmasının ardından uluslararası sorumluluğa ilişkin kuralların tespit ve tedvini amacıyla Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) görevlendirilmiştir³⁹. Komisyon, neredeyse yarım yüzyıldan fazla süren hazırlık ve tartışmaların nihayetinde 2001 yılında devletlerin uluslararası sorumluluk kurallarına ilişkin maddeler metnini ortaya koymuştur⁴⁰. Maddeler Metni'nin hazırlanmasını bu denli geciktiren en önemli etken uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler arasında bir nitelik ayrımı olup olmadığı, şayet böyle bir nitelik farkı varsa bu durumun uluslararası sorumluluk rejiminde farklı bir netice meydana getirip getirmeyeceği hususudur.

38 United Nations General Assembly- Security Council, (10.06.2019), UN Doc.: A/73/898-S/2019/463. sy.8.

39 United Nations General Assembly Resolution 799(VIII) of 7 December 1953. (UN Doc: A/RES/799(VIII)).

40 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10.

Bir dönem Uluslararası Hukuk Komisyonunda özel raportör olarak görev alan Roberto Ago, Komisyona sunduğu 5. Raporunda⁴¹; gerek devlet uygulamaları gerek Uluslararası Adalet divanı kararları gerekse Uluslararası Ceza Mahkemesi kararlarında uluslararası yükümlülükler arasında bir nitelik farkı olduğu yönünde kuvvetli bir değişim yaşandığına dikkat çekmiştir. Bu yönelimin ilk ayağı, uluslararası hukuk nezdinde “emredici” kurallar olarak bilinen *jus cogens* kuralların varlığına dair artan genel kabuldür. Jus Cogens kurallar o kadar önemlidir ki 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 53.maddesi bu kuralları; kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir uluslararası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek bir kural olarak tanımlamıştır. Bununla yakından ilgili bir diğer gelişme, Uluslararası Adalet Divanı’nın ilk kez Barcelona Traction davasında uluslararası topluluğun bütününe karşı olan erga omnes yükümlülükler üzerine değinmesidir⁴².

Uluslararası hukuk nezdinde yaşanan bu gelişmelerin göz ardı edilemeyeceğine inanan Ago, 1996 taslak metinde önerdiği 19.madde⁴³ ile, uluslararası topluluğun temel menfaatlerinin korunması yönündeki asli bir uluslararası yükümlülüğün bir Devlet tarafından ihlâlinden ileri gelen bir uluslararası haksız fiili suç olarak tanımlamış ve devletlerin cezai sorumluluğunu öngörmüştür. Söz konusu madde, ihlâl edilen yükümlülüğün niteliğine göre suç ve kabahat olmak üzere ikili bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu sınıflandırma, uluslararası yükümlülüğün ihlâli açısından şekli bir ayırım değil esastan kaynaklanır. Bunun anlamı şudur; bir devletin uluslararası yükümlülüğü ihlâl eden her eylemi uluslararası haksız fiil oluşturur. Ancak uluslararası ihlâle esas teşkil eden yükümlülüğün niteliğine göre, suç veya kabahat olmak üzere iki ayrı kategoride ele alınır⁴⁴.

Anılan 19.maddeye göre aşağıda belirtilen uluslararası yükümlülüklerin ağır ihlâli bir uluslararası suç teşkil eder;

(a) Saldırının yasaklanması gibi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için temel önemde olan bir uluslararası yükümlülüğün ağır bir ihlâli⁴⁵.

(b) Sömürge hâkimiyetinin güç kullanarak kurulması ve devam ettirilmesinde olduğu gibi, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkının korunması için

41 Ago, R. (1976). Fifth report on State responsibility- the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (continued). (UN Doc. A/CN.4/291 and Add.1 & 2 and Corr.1). Yearbook of the International Law Commission: 1976, vol. II (1).

42 International Court of Justice. Barcelona Traction, Light and Power Company. Limited, Judgment, I.C.J. Reports 1970, sy. 32, para. 33.

43 ILC, (1996), UN Doc.: A/51/10, md.19.

44 Erkiner, H. H. (2010). Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu. On iki Levha Yayıncılık, sy. 234.

45 ILC, (1996), UN Doc.: A/51/10, md.19/3a.

temel öneme sahip bir uluslararası yükümlülüğün ağır ihlâli⁴⁶.

(c) Köleliğin, soykırımın, ırk ayrımının yasaklanmasında olduğu gibi, insan varlığının korunması için temel öneme sahip bir uluslararası yükümlülüğün ağır ve geniş ölçekte ihlâli⁴⁷.

(d) Atmosferin ve denizlerin ağır şekilde kirliliğinin yasaklanmasında olduğu gibi, insan çevresinin güven altına alınması ve korunması için temel öneme sahip bir uluslararası yükümlülüğün ağır ihlâli⁴⁸.

1996 taslak metnin benimsediği 19.madde ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin temel nedeni maddenin özü itibari ile devletlerin cezai sorumluluğunu öngörmesidir. Uluslararası hukukta kabul edilen genel görüş, devletlerin değil ancak bireylerin cezalandırılabilirliğidir. Zira soyut bir hukuki varlık niteliği haiz olan devlet, kendi başına eylemde bulunma yetisine sahip değildir. Dolayısıyla bir suçun faili olamayacağı gibi hakkında cezai bir yaptırıma hükmedilemez. Devletlerin, organlarının ya da bu organlara tabii yetkili kişi ve kişilerin eylemlerinden sorumlu tutulmasının sebebi, eylemin kendisinden değil, eylemlerin sonuçlarının devlete isnat edilebilir olmasından kaynaklanır⁴⁹. Uluslararası sorumluluğun genel işlevi ihlâl neticesinde meydana gelen zararın onarılmasıdır. Bunun haricinde cezai bir niteliğe bürünmez. Bu temel ilkedен yola çıkan Uluslararası Hukuk Komisyonu, nihai maddeler metninde ceza hukuku kavramlarının uluslararası sorumluluk açısından arındırılmasına karar vermiştir. Öte yandan Komisyon ilk andan itibaren, *jus cogens* ve *erga omnes* gibi temel kavramların Devlet sorumluluğuna yönelik etkileri olduğunu kabul ediyordu⁵⁰.

Uluslararası hukukun emredici kuralları, *jus cogens* kurallar ve uluslararası topluluğun bütününe karşı olan *erga omnes* yükümlülükler arasında önemli bir ölçüde örtüşme olmasına rağmen her iki kavramın odak noktası birbirinden farklıdır ve birbiri yerine kullanılamaz. *Jus cogens* kurallar, 1969 Viyana Sözleşmesi'nin 53. maddesinde kendisinden hiçbir suretle sapmaya müsaade edilmeyen, yalnızca aynı nitelikte bir uluslararası hukuk normu ile değiştirilmesinin mümkün kabul edildiği uluslararası hukukun emredici kuralları olarak tanınmıştır. Anılan sözleşmenin 64.maddesinde

46 ILC, (1996), UN Doc.: A/51/10, md.19/3b.

47 ILC, (1996), UN Doc.: A/51/10, md.19/3c.

48 ILC, (1996), UN Doc.: A/51/10, md.19/3d.

49 Barboza, J. (1999). International Criminal Law. Collected Courses of the Hague Academy of International Law. 278: s. 81-83; Aktaran, Pirim, C. Z. (2013). Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, dipnot: 35.

50 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10 sy.112, para.7.

uluslararası genel hukukun yeni bir emredici normunun ortaya çıkması halinde bu normla çatışan mevcut herhangi bir antlaşmanın batıl hale geleceği hükme bağlanmıştır. Erga omnes yükümlülükler ise Uluslararası Adalet Divanının *Barcelona Traction* davasında şu sözlerle ifade edilmişti;

“Özellikle, bir Devletin bir bütün olarak uluslararası topluluğa karşı yükümlülükleri ile diplomatik koruma alanında başka bir Devlet aracılığıyla ortaya çıkanlar arasında temel bir ayırım yapılmalıdır. İlki, doğası gereği tüm Devletleri ilgilendirmektedir. Söz konusu hakların önemi göz önüne alındığında, tüm Devletlerin bu hakların korunmasında yasal bir çıkarı olduğu kabul edilebilir; onlar erga omnes yükümlülüklerdir.”⁵¹

Mahkemenin ifade ettiği biçimde; erga omnes yükümlülükler, uluslararası topluluğun bütününe karşı olan yükümlülüklerdir ve bu türden yükümlülükler riayet edilmesinde tüm Devletlerin menfaati bulunur. O halde jus cogens kurallar uluslararası hukukun belirli sayıdaki temel kurallarına ve bunların kapsamına yönelik iken erga omnes yükümlülükler, tüm Devletlerin bu yükümlülükler riayet edilmesinde menfaati bulunduğu odaklanır. Her iki kavramın odak noktasındaki bu temel farklılığa dikkat eden Komisyon 2001 tarihli nihai maddeler metninde iki kavramın sonuçlarını iki farklı şekilde yansıtmıştır. İlk olarak, jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır şekilde ihlâl edilmesi bazı özel neticelere bağlanmıştır. Bu özel neticeler Maddeler Metninin, İkinci Bölümünün Üçüncü Bap’ı altında düzenlenir. İkinci olarak, Maddeler Metninin 48. maddesinde tüm Devletlerin, uluslararası topluluğa karşı yükümlülüklerin ihlâli halinde sorumluluğa başvurma hakkı hüküm altına alınmıştır.

JUS COGENS KURALLARDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİN AĞIR İHLALLERİNE MAHSUS NETİCELER

2001 tarihli Devletlerin Sorumluluğuna ilişkin maddeler çalışmasının İkinci Bölümünün Üçüncü Bap’ı Jus Cogens Kurallardan Kaynaklanan Yükümlülüklerin Ağır İhlalleri başlığına sahiptir. Bu Bap 40 ve 41.madde olmak üzere toplam iki maddeden oluşur. 40.madde ihlâlin niteliğini tanımlar. 41. madde ise, 40. maddede tanımlanan nitelik ve ağırlıktaki ihlâl mahsus özel neticeleri belirtir.

40.madde uyarınca;

“1. Bu bap, uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir

⁵¹ International Court of Justice, *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment*, I.C.J. Reports 1970, p. 3, sy. 32, para.33.

yükümlülüğün, bir Devlet tarafından ağır ihlâlinden doğan, uluslararası sorumluluğuna uygulanır.

2. Böyle bir yükümlülüğün ihlâli, sorumlu Devletin açık ve sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınması halinde, ağırdır.”

Anılan madde hükmü jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlâllerini diğer ihlâl türlerinden ayırmak için iki kıstas belirler. Birincisi ihlâl edilen yükümlülüğün niteliği ile ilgilidir. İkinci kıstas ise ihlâlin yoğunluğunu nitelendirmektedir. Maddeler Metninin İkinci Bölüm Üçüncü Bap’ı yalnızca her iki kriteri de karşılayan uluslararası yükümlülüklerin ihlâli için uygulama alanı bulur.

40.maddenin atıfta bulunduğu ilk kıstas; ihlâle esas teşkil eden yükümlülüğün jus cogens kuraldan kaynaklanmasıdır. 1969 Viyana Sözleşmesi’nin 53. maddesinde jus cogens kurallar şu şekilde tanımlanır;

“Uluslararası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin uluslararası topluluğunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir uluslararası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur”

40.madde, 1969 Viyana Sözleşmesi’nin 53. madde metninde olduğu gibi jus cogens kurallara örnek verme gereği duymamıştır. Madde lafzında atıfta bulunulduğu gibi bu türden kurallar uluslararası toplumun vazgeçilmez nitelikli, genel yararın korunmasını amaçlayan kurallardır. Bu tür kurallara ilişkin bazı temel örnekler; saldırı yasağı, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, uluslararası insancıl hukukun temel kuralları, ırk ayrımcılığı ve apatheid yasağı, kölelik ve köle ticareti yasağı, işkence yasağı ve halkların kendi kaderini tayin etme hakkı olarak sayılabilir⁵². Ancak jus cogens kurallar, sayılan bu örnekler ile sınırlı değildir. Bunlara ek olarak, 1969 Viyana Sözleşmesi’nin 64.maddesi, yeni jus cogens kuralların ortaya çıkabileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla burada verilen örnekler, 1969 Viyana Sözleşmesinin 53. maddesindeki jus cogens kurallara ilişkin kriterleri karşılayan mevcut veya gelişmekte olan uluslararası hukuk kurallarına hâlel getirmez.

40.maddenin içerdiği ikinci kıstas; jus cogens kuraldan kaynaklanan bir yükümlülüğün ihlâlinin ağır olmasıdır. Bu tür bir yükümlülüğün ihlâli, Devletin açık ve sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten

52 International Law Commission. (2022). Draft Conclusions On Identification And Legal Consequences Of Peremptory Norms Of General International Law (Jus Cogens) With Commentaries. Yearbook of the International Law Commission vol. II, Part Two. (UN Doc. A/77/10).

kaçınması halinde ağırdır. İhlâlin açık olması, bu tür kurallar tarafından korunan değerlere yönelik doğrudan ve alenen saldırı anlamına gelen ihlâlleri ifade eder. İhlâlin sistematik olması ise organize bir biçimde kasıtlı olarak gerçekleştirilen eylemleri ima eder. Çoğu durumda ağır ihlâller hem sistematik hem de açıktır. Ayrıca bazı jus cogens kuralların doğaları gereği geniş çapta kasıtlı bir ihlâl gerektirdiği unutulmamalıdır⁵³. Örneğin; kitlesel vahşet suçu olarak anılan soykırım, etnik kökenin temizliği, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları içerisinde kast unsuru ihtiva etmekte ve neticeleri geniş çapta meydana gelmektedir.

40.maddede tanımlanan nitelik ve ağırlıktaki ihlâllere mahsus neticeler 41.maddede ele alınmıştır. Söz konusu madde hükmü üç paragraftan oluşur. İlk ikisi, 40. maddede belirtilen nitelikleri haiz “ağır ihlâller” ile karşı karşıya kalan Devletlerin özel hukuki yükümlülüklerini öngörür, üçüncüsü ise diğer sonuçların saklı olduğunu belirten tasarruf hükmü niteliğindedir⁵⁴. 41.maddenin ilk paragrafı uyarınca; Devletler, 40.maddede tanımlanan her türlü ağır ihlâlle son vermek için, meşru araçlarla işbirliği yapma yükümlülüğü altındadır. Hüküm, oluşabilecek koşulların çeşitliliği nedeni ile işbirliğinin nasıl olması gerektiğini ayrıntılı olarak belirtmemiştir. Bu türden iş birliği; özellikle Birleşmiş Milletler gibi yetkin bir uluslararası örgüt çerçevesinde organize edilebileceği gibi bunların harici bir şekilde de gerçekleşebilir⁵⁵. Bununla beraber, birinci fıkra ağır bir ihlâli sona erdirmek için Devletlerin ne gibi önlemler alabileceğine ilişkin de bir açıklama getirmemektedir. Bu tür bir işbirliği durumun koşullarına göre seçilebilecek meşru ve uluslararası hukuka uygun araçlarla yapılmalıdır⁵⁶.

İşbirliği yapma yükümlülüğü, ağır ihlâlden doğrudan zarara uğramış olsun veya olmasın tüm Devletler için geçerlidir. Ağır ihlâller karşısında yapılması gereken, ihlâllerin etkilerini ortadan kaldırmak için tüm Devletlerin ortak ve koordineli çaba göstermesidir. Mevcut uluslararası hukukun gerçek bir pozitif iş birliği görevi öngörüp öngörmediği sorgulanabilir. Bu açıdan 40.maddenin birinci fıkrası uluslararası hukukun yeni bir gelişimini yansıtmaktadır. Gerçekten de bu tür bir iş birliği, genellikle etkili bir hukuk yolu sağlamanın tek yoludur⁵⁷.

41. maddenin jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihlâllere bağladığı diğer iki sonuç; uluslararası topluluğa üye her devletin, 40. madde bağlamında ağır bir ihlâlden doğan bir durumu meşru olarak

53 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10 sy.113, para.8.

54 Karayel, (2023), sy 82.

55 ILC (2001), UN Doc.: A/56/10, s. 114, para. 2.

56 ILC (2001), UN Doc.: A/56/10, s. 114, para. 3.

57 ILC (2001), UN Doc.: A/56/10, s. 114, para 3.

tanımama yükümlülüğü ve bu durumun muhafazasına yardım veya destek vermeme yükümlülüğüdür.

Tanımama yükümlülüğü; yalnızca bu tür ihlallerin resmi olarak tanınmasına atıfta bulunmaz. Aynı zamanda bu tür bir tanınmayı ima edecek eylemleri de kapsar⁵⁸. Jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihlallerini tanımama, çeşitli Devlet uygulamaları ve uluslararası mahkeme kararlarıyla desteklenmektedir. Bu duruma 1931-1932 Mançurya krizi örnek gösterilebilir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Stimson; Japonya'nın Mançurya'yı istila etmesi neticesinde zor kullanarak toprak elde etmesinin meşru olmadığını ve bu durumun uluslararası hukuk açısından tanınmaması gerektiğini beyan etmişti⁵⁹. Bu prensip; Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi'nde de teyit edilmiştir⁶⁰. Uluslararası Adalet Divanı, 1971 tarihli *Namibya (Güneybatı Afrika) danışma görüşünde* tüm Devletlerin Güney Afrika'da devam eden halkların kendi kaderini tayin hakkının ağır ihmalini tanımama yükümlülüğü altında olduğunu beyan etmiştir⁶¹.

Tanımama yükümlülüğünün temel amacı; aksi halde pekiştirilme ihtimali bulunan bu tür iddiaların reddi ile bu türden bir eylemin tekrarlanma ihtimalini, sıklığını ve ciddiyetini en aza indirmektir⁶². Uluslararası Adalet Divanı, *İşgal Altındaki Filistin Bölgesi Duvarına Dair Danışma Görüşü'nde* bu duruma işaret etmiş ve tüm Devletlerin, işgal altındaki Filistin topraklarında inşa edilen duvardan kaynaklanan yasa dışı durumu tanımama yükümlülüğü altında olduğunu ifade etmiştir⁶³. Ancak tanımama yükümlülüğünün sonuçlarının kesin olduğu iddia edilemez. *Namibya (Güneybatı Afrika) danışma görüşünde*, Uluslararası Adalet Divanı, jus cogens kuraldan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihmallerin Birleşmiş Milletler'e üye olmayan Devletler dâhil, hiçbir Devletin tanınmasının mümkün olmadığı kanaatine varsa da “*Güney Afrika'nın Namibya bölgesindeki yönetiminin tanınmaması, Namibya halkını, uluslararası işbirliğinden elde edilen herhangi bir yarardan mahrum bırakılmasıyla sonuçlanmamalıdır.*”⁶⁴ demiştir.

58 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, sy. 114, para. 5.

59 League of Nations Assembly, (1932), Official Journal Special Supplement No. 101, sy.87.

60 United Nation General Assembly, 1970, UN Doc. : A/RES/2625(XXV), first principle ; , “Güç tehdidi ya da güç kullanılması sonucunda sağlanan hiçbir toprak kazanımı yasal olarak kabul edilmeyecektir” https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf (e.t. 13.04.2023).

61 Ibid, s. 56, para 126

62 Azarova, V. (2018), “The Secret Life Of Non-Recognition: EU-Israel Relations And The Obligation Of Non-Recognition İn International Law”, *Global Affairs*, 4/1: 23-37, sy. 4.

63 Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 2004, p. 136.

64 Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Adrisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, sy. 56, para

41.maddenin ikinci paragrafında yer alan diğer yükümlülük; durumun muhafazasına yardım veya destekte bulunmama yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük; 40. madde anlamında ağır bir ihlâl sonucu ortaya çıkan bir durumun muhafazasına yardım etmemeye kadar uzanır ve ihlâlin kendisinin devam edip etmediğine bakılmaksızın uygulanır. 41.madde, 40. madde bağlamında ağır bir ihlâlden doğan bir duruma yardım eden bir Devletin, gayri-meşru durumu bildiğini varsayar. Zira Devletlerin, jus cogens kuraldan kaynaklanan bir yükümlülüğün ağır ihlâlinden haberdar olmaması pek mümkün değildir⁶⁵. Bu yükümlülük; jus cogens kuralların ağır ihlâllerine, durumun muhafazasına olanak sağlayan tüm Devletlere karşı *erga omnes* olarak ileri sürülebilir⁶⁶.

Jus cogens kurallardan kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ihlâllerine mahsus neticeler; maddeler metninin 26.maddesi ile beraber ele alınmalıdır. Tanımı gereği 40. madde anlamındaki ağır ihlâller uluslararası topluluğun kolektif menfaatlerine yönelik bir saldırı niteliğinde olduğu için, ihlâlden doğrudan zarar gören Devletin ağır ihlâl ile oluşan hukuka aykırılığa rıza göstermesi veya bu türden bir durumu tanıması, uluslararası hukukun emredici hükümlerinden doğan yükümlülüklerle aykırı herhangi bir devlet fiilinin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaz⁶⁷. Başka bir deyiş ile bu tür bir ağır ihlâl neticesinde, mağdur devletin hukuka aykırılığa rıza göstermesi ya da sorumluluğa başvurma hakkından vazgeçmesi, 41.madde de anılan özel sonuçların meydana gelmesini engellemez.

JUS COGENS KURALLARDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİN AĞIR İHLÂLİNE KARŞI SORUMLU DEVLETİN SORUMLULUĞUNA BAŞVURMA HAKKI

Klasik uluslararası hukuk anlayışında, uluslararası sorumluluk, uluslararası yükümlülüğü ihlâl eden sorumlu Devlet ile ihlâlden doğrudan etkilenen mağdur Devlet arasında oluşan iki taraflı bir hukuki ilişki olarak tanımlanmaktaydı. UHK tarafından devletlerin sorumluluğuna ilişkin maddeler çalışması tamamlandığında metnin 48.maddesi ile bazı özel durumlarda çok taraflı bir ilişkinin tezahür edebileceğini gösteren yeni bir olgu ifade edilmiştir. Bu durumu özel kılan kıstas ihlâl edilen yükümlülüğün jus cogens kurallardan kaynaklanan erga omnes yükümlülük niteliğinde olmasıdır.

122-125.

65 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, sy. 155, para. 11.

66 Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, 1971, sy. 57 para 126.

67 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md.26.

48.madde, 42. maddede yer alan kuralı tamamlamaktadır⁶⁸. Şöyle ki; 42.madde, mağdur Devlet sıfatı ile sorumluluğa başvurma hakkının genel koşullarını düzenler⁶⁹. 48.madde ise mağdur Devlet dışında, bir grup Devletin veya uluslararası toplumun kolektif menfaatlerini koruyan bir yükümlülüğün ihlâli durumunda, bu gruba ya da uluslararası topluluğa üye her Devletin sorumluluğa başvurma hakkı ile ilgilidir. 48. maddenin birinci fıkrası uyarınca;

- a) kendisinin de parçası olduğu bir grup Devlete yönelik olan ve grubun kolektif bir menfaatini koruma amacıyla konulmuş yükümlülüğün⁷⁰, ya da; b) uluslararası topluluğun geneline yönelik olan bir yükümlülüğün⁷¹

ihlâli halinde mağdur bir Devletten başka her Devlet sorumluluğa başvurma hakkına sahiptir. Madde metninden anlaşılacağı üzere, 48.madde, bir Devlete karşı bireysel borç oluşturan bir yükümlülüğün ziyade, kolektif menfaatlere yönelik erga omnes yükümlülüklerin ihlâllerine yönelik bir düzenleme içermektedir.

Maddenin ikinci fıkrasında mağdur devlet dışında sorumluluğa başvurma hakkına sahip Devletlerin, sorumlu Devletten neler isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre; mağdur devletten başka sorumluluğa başvurma hakkına sahip her devlet; sorumlu Devletten haksız fiile son verilmesini, koşullar gerektiriyorsa, ihlâlin tekrar edilmeyeceğine dair güvence ve teminat sunulmasını ve mağdur Devlet lehine veya ihlâl edilen yükümlülüklerden yararlananların lehine olarak onarım yükümlülüğünün yerine getirilmesini talep etme hakkına sahiptir⁷². Jus cogens kurallardan kaynaklanan bir yükümlülüğün ihlâli sonucu doğrudan etkilenmeyen Devletlerin kendi lehine bir onarım talep etmesi mümkün değildir.

JUS COGENS KURALLARDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİN AĞIR İHLÂLİ HALİNDE KARŞI ÖNLEMLER

Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni'nin Üçüncü Bölümünün İkinci Bab'ı, mağdur Devletin, sorumlu bir Devlete karşı, bu Devleti

68 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, sy.126, para 1.

69 "Bir Devlet, mağdur Devlet sıfatıyla, başka bir Devletin sorumluluğuna, ihlâl edilen yükümlülük şayet:

a) Bu Devlete karşı bireysel olarak borç oluşturuyor ise; ya da

b) Kendisinin parçası olduğu bir grup Devlete karşı ya da uluslararası topluluğun bütününe karşı borç oluşturuyor ise ve şayet yükümlülüğün ihlâli:

i) Özellikle bu Devleti etkiliyorsa, ya da

ii) Niteliği uyarınca, yükümlülüğün sonraki uygulamasının kendilerine karşı yükümlülük oluşturduğu diğer bütün Devletlerin durumunu esaslı olarak değiştiriyorsa; baş vurabilir." (ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md.42.)

70 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md.48/1a.

71 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md.48/1b.

72 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 48/2.

sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla karşı önlem alma hakkı ile ilgilidir. Bu tür önlemler kendi başlarına hukuka aykırı bir eylem teşkil etseler bile uluslararası hukuka aykırı bir eyleme verilen tepki olmasından bahisle uluslararası haksız fiil niteliğini kaybeden eylem ve işlemler olarak tanımlanır⁷³. Ancak bu tür bir önlemin, başta kuvvet kullanma yasağı olmak üzere genel uluslararası hukukun emredici normlarından kaynaklanan yükümlülüklerle aykırı olamayacağı unutulmamalıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 48.madde uyarınca mağdur Devlet sorumlu Devletin sorumluluğunu ileri sürmeye yetkili tek Devlet değildir. 54.madde, 48.madde kapsamında sorumluluğu ileri sürme hakkına sahip her devletin, ihlâlin sona ermesi ve mağdur Devlet lehine ya da ihlâl edilen yükümlülüğün lehtarları lehine, onarımın elde edilmesi amacıyla meşru önlemler alabileceğini öngörür⁷⁴. Hüküm tek tek Devletlerce veya bir grup Devletçe alınan bireysel önlemleri kapsar. BM Şartının VII altında düzenlenen tedbirler gibi uluslararası örgüt veya kurumlar tarafından alınan kolektif eylemler bu hükmün dışındadır⁷⁵.

KORUMA SORUMLULUĞU VE ULUSLARARASI SORUMLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Koruma sorumluluğu kavramı; egemen devletlerin, vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak beliren toplam dört spesifik eyleme karşı koruma konusunda öncelikli sorumluluğuna dayanır. Bu dört spesifik eyleme ilişkin yasak, uluslararası hukukun emredici kuralları olarak tanınan jus cogens kurallar olarak kabul edilir. Bir devletin jus cogens kurallardan kaynaklanan bir yükümlülüğü ağır ihlâli, uluslararası sorumlulukta bazı özel neticeler meydana getirir. Bu özel neticeler Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metninin 41.maddesinde yer alır. Buna göre; jus cogens kurallardan kaynaklanan bir yükümlülüğün her türlü ağır ihlâline son vermek için Devletler, meşru araçlarla işbirliği yapmalıdır. Hiçbir devlet bu tür bir ağır ihlâlden doğan durumu tanınamalı ve bu durumun muhafazası için yardım ve destek vermemelidir. Hüküm, hukuki sorumluluk esasına dayanır. Bunun haricinde, uluslararası sorumluluk mekanizması, cezai bir niteliğe bürünmez ve sorumlu devlete karşı alınacak hiçbir önlem kuvvet kullanımı içermez. Koruma sorumluluğu ise; istisnai ve olağanüstü durumlarda askeri müdahaleye izin veren kolektif bir eylem içerebilir.

73 Prim, (2013), sy. 125; Alland, D. (05.12.2002). Countermeasures of General Interest. *European Journal of International Law*. 13: 1221–1239, sy. 1221.

74 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 54.

75 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, sy 137, para. 2.

BM Şartı 2(4) maddesi uyarınca uluslararası hukuka uygun bazı hal ve durumlar istisna olmak üzere hem fiilen kuvvet kullanmak hem de kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak açıkça yasaklanmıştır. Kuvvet kullanma yasağına istisna teşkil eden durumlar Şartın VII. Bölümü uyarınca BM Güvenlik Konseyi'ne verilen yetkiler ve 51. maddede belirtilen meşru müdafaa hakkıdır. Kuvvet kullanma yasağına bir istisna teşkil eden meşru müdafaa hakkı ile koruma sorumluluğunu birbirinden ayırmak önemlidir. Meşru müdafaa mevcut bir saldırıya karşı savunma hakkıdır ve uluslararası sorumlukta; hukuka aykırılı ortadan kaldıran bir fiili durumdur. Buna karşın koruma sorumluluğu uğranılan bir silahlı saldırıya karşı savunma amacı taşımaz. Kitlese vahşet suçlarının önlenmesi, silahlı bir çatışmanın mevcudiyetine bağlı değildir⁷⁶.

Koruma sorumluluğunun olağanüstü ve istisnai durumlara yönelik olarak içerdiği askeri bir müdahale BM Şartı'n VII. Bölümüne dayanır⁷⁷. Bu bölüm, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği veya bozulduğunu tespit ettiği hal ve durumlarda gerçekleştirebileceği eylemleri açıklar. Şartın 39.maddesi uyarınca; Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu tespit ederse uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunabilir veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırabilir. Bu tür önlemler silahlı kuvvet kullanımına varmayan, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir (md41). Ancak Güvenlik Konseyi bu tür önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barışın tesisi adına, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir(md42).

Kitlese vahşet suçlarına yönelik eylemlerin uluslararası barışa yönelik bir tehdit oluşturup oluşturmadığı sorgulanabilir. Devletin Sorumluluğuna ilişkin Maddeler Metninin 48. maddesi, erga omnes bir yükümlülüğün ihlali halinde, mağdur devlet dışında uluslararası topluluğa üye her devletin sorumluluğa başvurma hakkını düzenler. Bununla yakından ilişkili bir diğer husus Maddeler Metninin 54.maddesinde yer alır. Buna göre mağdur devletten başka sorumluluğa başvurma hakkı olan her devlet, sorumlu Devlete karşı, bu Devletin sorumluluğunu yerine getirmesi amacıyla meşru önlemler alabilir. Ancak BM Şartının VII altında alınan kolektif eylemler bu tür önlemlerin dışındadır. Bu duruma rağmen 48 ile 54.maddelerin, erga

⁷⁶ UN General Assembly. (14.07.2010). The Secretary-General's report Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect. (UN Doc.: A/RES/64/864), sy. 4.

⁷⁷ Karayel, (2023), sy. 108.

omnes yükümlülüklerin, herkesin herkese karşı her zaman ve her yerde ileri sürebileceği bir yükümlülük olduğunu tespit etmesi kayda değerdir. Bu demektir ki bu tür bir yükümlülüğün ihlâli uluslararası topluluğun kolektif menfaatlerine muhalefet oluşturur.

Koruma sorumluluğuna ilişkin bir diğer mesele, zaruri insani ihtiyaç durumlarına yönelik yapılacak askeri bir müdahaleyi, onaylama yetkisine sahip tek otoritenin Güvenlik Konseyi olmasıdır. Her ne kadar bu durum askeriye müdahaleyi etkin bir şekilde denetleme imkânı sunsa da Güvenlik Konseyi daimî üyesinden her hangi birinin veto oyu kullanması koruma sorumluluğunu işlevsiz hale getirecektir. Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metninin 26. maddesi uluslararası hukukun emredici hükümlerinden doğan yükümlülüklerin ihlâli halinde, ihlâlden doğrudan zarar gören Devletin ağır ihlâl ile oluşan hukuka aykırılığa rıza göstermesi veya bu türden bir durumu tanınması, uluslararası hukukun emredici hükümlerinden doğan yükümlülüklerle aykırı herhangi bir devlet fiilinin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmayacağını hükme bağlar. Bu hüküm, koruma sorumluluğu açısından da değerlendirilmeye alınır ise veto hakkına yönelik yeni bir düzenleme için pencere aralayabilir.

Şöyle ki; uluslararası sorumlulukta bir uluslararası yükümlülüğe aykırı olan bir davranışın hukuka aykırılığını ortadan kaldıran bazı özel hal ve durumlar vardır. Bunlar; rıza⁷⁸, meşru müdafaa⁷⁹, karşı önlem⁸⁰, mücbir sebep⁸¹, tehlike⁸² veya zaruret⁸³ halidir. Maddeler metninin 26.maddesi, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerin, bir Devletin uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğü ihlâl etmesini haklı göstermeyeceğini hüküm altına alır. Çünkü jus cogens kurallar uluslararası hukukun temel kurallarıdır ve bu kurallar öyle önemlidir ki bu kurallardan hiçbir suretle sapmaya müsaade edilmez. Hükmün içerdiği bu temel prensip gözetildiğinde, Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden herhangi birinin veto oyu, vahşet suçlarına karşı uluslararası topluluğun koruma sorumluluğuna hâlel getirmez. Kitleysel vahşet suçları söz konusu olduğunda veto hakkı askıya alınmalıdır. Ancak önemle belirtmeliyiz ki bu çıkarım şahsi kanaatimizdir. Uluslararası hukuktaki mevcut uygulama aksi bir yöndedir.

78 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md.20.

79 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 21.

80 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 22.

81 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 23.

82 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 24.

83 ILC, (2001), UN Doc.: A/56/10, md 25.

SONUÇ

Koruma sorumluluğu kavramının hukuki zemini, jus cogens kurallardan kaynaklanan herkesin herkese karşı ileri sürebildiği, ihlalleri halinde sorumluluğa başvurabildiği erga omnes yükümlülükler üzerine inşa edilmiştir. Uluslararası topluluğa üye her Devlet bu tür bir kuralın ihlâl edilmesini önlemek ve bu türden bir ihlâli sona erdirmek konusunda sorumludur. Bunun en açık ifadesi; Devletlerin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metninin 41. maddesinde bulunmaktadır.

Uluslararası sorumluluk mekanizması hukuki sorumluluk esasına dayanır. Bunun haricinde cezai bir niteliğe bürünemeyeceği gibi, sorumlu devlete karşı, sorumluluklarını yerine getirmesi maksadıyla alınacak hiçbir önlem kuvvet kullanma yasağını ihlâl edemez. Koruma sorumluluğunun öncelikli prensibi, bir devletin kendi vatandaşlarını koruma konusunda birincil sorumluluğu olmakla beraber, devletin bu tür bir sorumluluğu yerine getirme konusunda isteksiz veya başarısız olması durumunda diğer devlet ya da devletlerin ikincil sorumluluğuna dayanır. Bu sorumluluk, istisnai durumlarda BM Şartı'n VII. Bölümüne uygun olarak Güvenlik Konseyi kanalıyla yapılacak askeri bir müdahaleyi içerebilir.

UHK tarafından hazırlanan Devletlerin Sorumluluğuna ilişkin Maddeler Metninin klasik sorumluluk anlayışının ötesinde bazı özel durumlarda sorumluluk ilişkisinin çok taraflı olabileceğine yönelik hükümler içermesi barışa yönelik tehdit algısının koruma sorumluluğu lehinde değiştiğini gösteren önemli tezahürlerden biridir. Maddeler Metninin 48 ile 54. maddeleri bu tür bir yükümlülüğün korunmasında uluslararası topluluğa üye her devletin menfaati olduğuna dair bir öngörü sunar. Bu demektir ki, jus cogens kurallardan kaynaklanan bir yükümlülüğün ihlâli, barışa yönelik bir tehdit, barışın ihlâli ya da bir saldırı eylemi teşkil eder.

Görüldüğü gibi koruma sorumluluğu ile uluslararası sorumluluk farklı bir müessese olmakla birlikte temelde birbirlerini desteklemekte ve tamamlamaktadır. Her biri kendi özelinde devletlerin müdahale edilemez egemenlik anlayışına bir meydan okuma ile gelişme göstermiş neticede kitlesel vahşet suçlarının uluslararası toplumun bekası için kabul edilemez olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum uluslararası sorumluluğu devletlerin kolektif menfaatlerini korumaya yönlendirirken, koruma sorumluluğu kitlesel vahşet suçlarına karşı risk altındaki insanları korumayı hedeflemiştir. Ne var ki ağır ve sistematik insan haklarına karşı risk altındaki insanları korumaya yönelik uzun bir tartışmanın nihayeti olan koruma sorumluluğu, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinden birinin veto oyu kullanmasıyla işlevini yerine getiremez bir konumdadır.

KAYNAKÇA

1. 70th General Assembly of the United Nations Political statement on the suspension of the veto in case of mass atrocities Presented by France and Mexico Open to signature to the members of the United Nations; https://onu.delegfrance.org/IMG/pdf/2015_08_07_veto_political_declaration_en.pdf (e.t 05.09.2023)
2. Ago, R. (1976). Fifth report on State responsibility- the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (continued). (UN Doc. A/CN.4/291 and Add.1 & 2 and Corr.1). Yearbook of the International Law Commission: 1976, vol. II (1).
3. Alland, D. (05.12.2002). Countermeasures of General Interest. *European Journal of International Law*. 13: 1221–1239.
4. Annan, K. (2000). We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century. Secretary-General of the United Nations. <https://press.un.org/en/2000/20000403.ga9704.doc.html> (e.t. 29.03.2024)
5. Azarova, V. (2018). The Secret Life Of Non-Recognition: EU-Israel Relations And The Obligation Of Non-Recognition İn International Law. *Global Affairs*, 4(1): 23-37.
6. Barboza, J. (1999). International Criminal Law. *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*. 278: 9-199.
7. Batur Yamaner, M., Öktem, E., Kurtdarcan, B., Uzun, C. (2009). 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/94/ekutuphane4.1.6.6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 25.04.2024)
8. Bellamy, A. J. (2013). The Responsibility to Protect: Towards a Living Reality. United Nations Association-UK.
9. Deng, F. M., Kimaro, S., Lyons, T., Rothchild, D., Zartman, I. W. (1996). Sovereignty as Responsibility Conflict Management in Africa. Washington: The Brookings Institution.
10. Erkiner, H. H. (2010). Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu. On iki Levha Yayıncılık.
11. Evans, G. (2008). *The Responsibility To Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*. Washington D.C: The Brookings Institution.
12. International Commision on Intervention and State Sovereignty

- (ICISS). (2001). Report of the Responsibility to Protect. <https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2019/10/2001-ICISS-Report.pdf>. (Erişim tarihi:29.03.2024)
13. International Court of Justice (ICJ). Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Preliminary Objections. Judgment. I.C.J. Reports 1996.
  14. International Court of Justice (ICJ). East Timor (Portugal v. Australia). Judgment, I. C.J. Reports 1995.
  15. International Court of Justice. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. Judgment, I.C.J. Reports 1970.
  16. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (07.05.1997). Case no: IT-94-1-T. Prosecutor v. Dusko Tadic aka “Dule” (Opinion and Judgment).
  17. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (13.11.2001). Case no: IT-95-8. Prosecutor v. Sikirica et al (Sentencing Judgement).
  18. International Law Commission (ILC). (1996). Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session, 6 May- 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first session, Supplement No.10. (Un Doc.: A/51/10), Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1996, vol. II/2.
  19. International Law Commission. (2022). Draft Conclusions On Identification And Legal Consequences Of Peremptory Norms Of General International Law (Jus Cogens) With Commentaries. Yearbook of the International Law Commission vol. II, Part Two. (UN Doc. A/77/10).
  20. Karayel, İ. S. (2023). Koruma Sorumluluğu ve Jus Cogens Kurallardan Kaynaklanan Yükümlülüklerin Ağır İhlâli Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  21. League of Nations Assembly, (1932), Official Journal Special Supplement No. 101, sy.87.
  22. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C.J. Reports 2004.
  23. Legal Consequencesfor States of the Contitued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Adrisory Opinion, I.C.J. Reports 1971.
  24. Luck, E. C. (2008). The United Nations and the RTP. The Stanley Foundation Policy Anaysis Brief.

25. Pirim, C. Z. (2013). Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 32(2): 147-182.
26. Reçber, S. (2016). İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık,
27. Rome Statute of the International Criminal Court. (17.07.1989). A/CONF.183/9.
28. UN Security Council Meetings Coverage and Press Releases 15518 of 8 December 2023. (UN Doc.:SC/155189). <https://press.un.org/en/2023/sc15519.doc.htm> (Erişim tarihi: 25.04.2024)
29. UN Security Council Resolution 10403 of 4 October 2011. (UN Doc: SC/10403).
30. UN Security Council Resolution 2011/612 of 4 October 2011. (UN Doc.: S/2011/612).
31. UN Security Council Resolution 2023/962 of 6 December 2023. (UN Doc.: S/2023/962).
32. United Nation General Assembly, 1970, UN Doc. : A/RES/2625(XXV), first principle ; , “Güç, tehdidi ya da güç kullanılması sonucunda sağlanan hiçbir toprak kazanımı yasal olarak kabul edilmeyecektir” https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf (e.t. 13.04.2023).
33. United Nation General Assembly. (14.07.2010). The Secretary-General’s report Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect. (UN Doc.: A/RES/64/864).
34. United Nation, (2018), “Joint study of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence and the Special Adviser to the Secretary-General on the Prevention of Genocide on the contribution of transitional justice to the prevention of gross violations and abuses of human rights and serious violations of international humanitarian law, particularly to the prevention of genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity, and their recurrence’ (Un. Doc.: A/HRC/37/65).
35. United Nations Genel Assembly Resolution 621 of 14 December 2015. (UN Doc. A/70/621).

36. United Nations General Assembly Resolution 799(VIII) of 7 December 1953. (Un Doc: A/RES/799(VIII)).
37. United Nations General Assembly- Security Council. (10.06.2019). The Secretary-General's report: Responsibility to Protect: lessons learned for Prevention. (Un. Doc.: A/73/898-S/2019/463).
38. United Nations General Assembly, (07.09.2000), Meetings Coverage and Press Releases: GA/9754. <https://press.un.org/en/2000/20000907.ga9754.doc.html> (Erişim Tarihi: 26.04.2024)
39. United Nations General Assembly. (09.12.1948). Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, (Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi), (UN Doc.: A/RES/3/260). Türkçe metni için bkz; https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf (erişim tarihi:25.04.2024)
40. United Nations General Assembly. (12.01.2009). Report of the Secretary-General, Implementing the Responsibility to Protect. (UN Doc.: A/63/677).
41. United Nations General Assembly. (12.01.2009). The Responsibility To Protect. (UN Doc.: A/RES/63/308).
42. United Nations General Assembly. (21/03/2005). Report of the Secretary General Report: In Larger Freedom: Towards Development Security and Human Rights For All. (UN Doc. A/RES/59/2005).
43. United Nations Security Council. (17.03.2011). Adopted by the Security Council at its 6498th meeting: on establishment of a ban on flights in the Libyan Arab Jamahiriya airspace. (UN Doc.: S/RES/1973).
44. United Nations Security Council. (26/02/2011). Adopted by the Security Council at its 6491st meeting: on establishment of a Security Council Committee to monitor implementation of the arms embargo against the Libyan Arab Jamahiriya. (UN. Doc.: S/RES/1970).
45. United Nations Security Council. (28/04/2006). Adopted by the Security Council at its 5430th meeting: on protection of civilians in armed conflict. (UN Doc.: S/RES/1674)
46. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 1969, Orijinal metin: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF.39_11_Add.2-E.pdf (27.04.2024).